

Як відомо, діти з аутизмом в більшості зарубіжних країн мають доступ до широкої мережі освітніх закладів різного типу. Законодавча, економічна, соціальна, освітня, кадрова складові цього процесу підготовлені настільки, щоб забезпечити успіх у справі залучення дітей з аутизмом в освітній простір. Цього, на жаль, не скажеш про нашу країну.

Допомагаючи протягом довгих років дітям з аутизмом та їхнім сім'ям, фахівці нашої організації були свідками однієї й тієї самої сумної ситуації – підготовлені нами діти йшли в «нікуди», опиняючись на задвірках освітнього процесу: педагоги садка чи школи намагалися до мінімуму звести роботу з цими дітьми, з одного боку, а з іншого – максимально ізолювати їх від інших дітей. Методи, які застосовувалися: брати дитину на обмежений часовий проміжок, не чіпати, коли дитина робить стереотипні дії; в школах – переводити на індивідуальне навчання, або ж пропонувати їм таку діяльність, яку вона вміє (любить) виконувати, а на уроках з основних предметів виводити її з класу.

Така обурлива ситуація стимулювала нас «зануриться» в освітню пучину і розібратися, що там відбувається, і що може відбуватися. Перед тим, як безпосередньо почати Проект, ми готувалися два роки, розбираючись в нормативно-правовому полі, навчально-методичному забезпеченні, намагаючись осягнути український досвід на семінарах і тренінгах, а також навчаючись і стажуючись за кордоном (Ізраїль, США, Грузія, Словаччина, Росія, Білорусь). З того, що ми побачили, ми зробили два головних висновки:

1. В силу різних обставин зарубіжний досвід неможливо перенести на наш ґрунт;
2. У наших умовах можливо організувати ефективне навчання дітей з аутизмом (з опорою на основні ідеї, які вже десятиліттями втілює міжнародна педагогічна спільність, а також – на розроблені нами продуктивні технології).

Другий висновок спонукав нас на інноваційну діяльність по впровадженню грамотного психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом у навчальних закладах. У центрі нашої роботи виявилися чотири заклади: три з них – київські: школа з інклюзивними класами, спеціальна школа-інтернат, інклюзивний садок і садок компенсуючого типу м. Макіївка Донецької обл. Розроблений нами проект знайшов підтримку у Фонді сприяння демократії Посольства США в Україні. Фінансова підтримка потрібна була насамперед на такі види діяльності, як: видання необхідного навчально-методичного забезпечення, дидактичних матеріалів; підтримка тих фахівців організації, які проводили регулярні навчальні семінари; курирували групи супроводу, 1-3 рази на тиждень зустрічаючись з учасниками групи в навчальному закладі; проводили майстер-класи; здійснювали супервізії.

Нашим головним завданням стало підготувати учасників міждисциплінарної групи до компетентного психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в навчальному закладі.

Найскладнішим у цій роботі виявилось налагодити командну взаємодію. Типовим явищем у роботі фахівців, навіть тих, які знаходяться в одному навчальному закладі, є певна самодостатність: кожен робить сам по собі те, що вважає за потрібне, що здатний

робити, чому навчений. Це не означає, що фахівці не спілкуються між собою, проте їх спілкування не має послідовний цілеспрямований характер.

Узгоджену взаємодію необхідно пробудовувати на кожному рівні процесу супроводу, а це: аналіз стану розвитку дитини (щоб оцінка кожного фахівця, з одного боку, і батьків, з іншого, були почуті і сприйняті), визначення бар'єрів навчання, постановка актуальних цілей (сформульованих згідно з принципами цілепокладання SMART), розподіл участі кожного в досягненні цих цілей, написання Індивідуальної програми розвитку (так в Україні називається документ «Індивідуальна освітня програма»), продуктивне використання ресурсів середовища, розробка навчальних матеріалів і різнопланових методів візуальної підтримки (графіки, розклади, алгоритми дій, правила тощо), відстеження динаміки розвитку дитини, корекція цілей, новий рівень співпраці з їх досягнення, заповнення супровідної документації.

Міждисциплінарна група супроводу (координатор, безпосередній педагог, педагог супроводу, психолог, логопед, корекційний педагог, батьки, інструктор з фізкультури, музичний керівник, фахівці, які знаходяться за межами навчального закладу) спільними зусиллями визначає, що заважає дитині адаптуватися до освітнього процесу. Ці перешкоди можна визначити, проаналізувавши характерні для дітей з аутизмом "бар'єри навчання", розроблені в межах прикладного аналізу поведінки. Серед таких бар'єрів: керівний контроль (коли дитина прагне будь-що наполягати на своєму, творить свавілля, а дорослі потурають цьому), розлади візуального сприйняття і здібності до імітації, несформованість соціальних навичок, залежність від підказок, аутостимуляції, гіперактивна поведінка тощо.

Визначаючи актуальну ситуації дитини, група супроводу колегіально формулює цілі, досягнення яких робить можливим поступальний рух дитини вперед. Враховуючи головну складність для аутичних дітей – соціальна взаємодія – навіть на першому етапі цілі повинні охоплювати важливі аспекти не тільки навчальної діяльності, а й соціального розвитку.

Правильна постановка цілей – ключовий момент всього процесу супроводу. Конкретні, реалістичні, вимірні, певні в часі мети звучать, наприклад, так: «Коли дорослий вимовляє відому Ігорю інструкцію, він самостійно її виконує в 4 випадках з 5» (це ті інструкції, над виконанням яких працює вся група супроводу, кожен - у час своєї взаємодії з дитиною, наприклад – розорити книгу, закрити зошит і передати дорослому, скласти всі книги в рюкзак), «Коли до Саші звертаються з питанням, він відповідає «Так» або «Ні» в 90% (9 разів з 10)», «Коли Олексій хоче пити, він показує картку з намальованим стаканом у 80%». Для досягнення цілей визначають проміжні етапи.

Здатність прописувати такі цілі, послідовно й узгоджено досягати їх усіма учасниками команди супроводу, а також відстежувати динаміку розвитку дитини – це спеціальні уміння, які можна отримати завдяки тренінгам і власним прагненням фахівців, зацікавленим у продуктивному навчанні дитини з аутизмом.

Навчально-виховний процес для дитини з аутизмом повинен супроводжуватися таким

самим за значущістю корекційно-розвивальним процесом. Йдеться передусім про перетворення таких базових структур, як тонічна регуляція, базове відчуття безпеки і довіри, чуттєвий досвід.

Творче послідовне співробітництво фахівців (навчального та корекційно-розвивального напрямку), а також батьків сприяє послідовному розвитку дитини з аутизмом, становленню її соціальної адаптації та формуванню передумов для відповідного і безперешкодного навчання в освітньому просторі.

Законодавча, економічна, соціальна, освітня, кадрова складові цього процесу підготовлені настільки, щоб забезпечити успіх у справі залучення дітей з аутизмом в освітній простір. Цього, на жаль, не скажеш про нашу країну.

Допомагаючи протягом довгих років дітям з аутизмом та їхнім сім'ям, фахівці нашої організації були свідками однієї й тієї самої сумної ситуації – підготовлені нами діти йшли в «нікуди», опиняючись на задвірках освітнього процесу: педагоги садка чи школи намагалися до мінімуму звести роботу з цими дітьми, з одного боку, а з іншого – максимально ізолювати їх від інших дітей. Методи, які застосовувалися: брати дитину на обмежений часовий проміжок, не чіпати, коли дитина робить стереотипні дії; в школах – переводити на індивідуальне навчання, або ж пропонувати їм таку діяльність, яку вона вміє (любить) виконувати, а на уроках з основних предметів виводити її з класу.

Така обурлива ситуація стимулювала нас «зануриться» в освітню пучину і розібратися, що там відбувається, і що може відбуватися. Перед тим, як безпосередньо почати Проект, ми готувалися два роки, розбираючись в нормативно-правовому полі, навчально-методичному забезпеченні, намагаючись осягнути український досвід на семінарах і тренінгах, а також навчаючись і стажуючись за кордоном (Ізраїль, США, Грузія, Словаччина, Росія, Білорусь). З того, що ми побачили, ми зробили два головних висновки:

1. В силу різних обставин зарубіжний досвід неможливо перенести на наш ґрунт;
2. У наших умовах можливо організувати ефективне навчання дітей з аутизмом (з опорою на основні ідеї, які вже десятиліттями втілює міжнародна педагогічна спільність, а також – на розроблені нами продуктивні технології).

Другий висновок спонукав нас на інноваційну діяльність по впровадженню грамотного психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом у навчальних закладах. У центрі нашої роботи виявилися чотири заклади: три з них – київські: школа з інклюзивними класами, спеціальна школа-інтернат, інклюзивний садок і садок компенсуючого типу м. Макіївка Донецької обл. Розроблений нами проект знайшов підтримку у Фонді сприяння демократії Посольства США в Україні. Фінансова підтримка потрібна була насамперед на такі види діяльності, як: видання необхідного навчально-методичного забезпечення, дидактичних матеріалів; підтримка тих фахівців організації, які проводили регулярні навчальні семінари; курирували групи супроводу, 1-3 рази на тиждень зустрічаючись з

учасниками групи в навчальному закладі; проводили майстер-класи; здійснювали супервізії.

Нашим головним завданням стало підготувати учасників міждисциплінарної групи до компетентного психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в навчальному закладі.

Найскладнішим у цій роботі виявилось налагодити командну взаємодію. Типовим явищем у роботі фахівців, навіть тих, які знаходяться в одному навчальному закладі, є певна самодостатність: кожен робить сам по собі те, що вважає за потрібне, що здатний робити, чому навчений. Це не означає, що фахівці не спілкуються між собою, проте їх спілкування не має послідовний цілеспрямований характер.

Узгоджену взаємодію необхідно пробудувати на кожному рівні процесу супроводу, а це: аналіз стану розвитку дитини (щоб оцінка кожного фахівця, з одного боку, і батьків, з іншого, були почуті і сприйняті), визначення бар'єрів навчання, постановка актуальних цілей (сформульованих згідно з принципами цілепокладання SMART), розподіл участі кожного в досягненні цих цілей, написання Індивідуальної програми розвитку (так в Україні називається документ «Індивідуальна освітня програма»), продуктивне використання ресурсів середовища, розробка навчальних матеріалів і різнопланових методів візуальної підтримки (графіки, розклади, алгоритми дій, правила тощо), відстеження динаміки розвитку дитини, корекція цілей, новий рівень співпраці з їх досягнення, заповнення супровідної документації.

Міждисциплінарна група супроводу (координатор, безпосередній педагог, педагог супроводу, психолог, логопед, корекційний педагог, батьки, інструктор з фізкультури, музичний керівник, фахівці, які знаходяться за межами навчального закладу) спільними зусиллями визначає, що заважає дитині адаптуватися до освітнього процесу. Ці перешкоди можна визначити, проаналізувавши характерні для дітей з аутизмом "бар'єри навчання", розроблені в межах прикладного аналізу поведінки. Серед таких бар'єрів: керівний контроль (коли дитина прагне будь-що наполягати на своєму, творить свавілля, а дорослі потурають цьому), розлади візуального сприйняття і здібності до імітації, несформованість соціальних навичок, залежність від підказок, аутостимуляції, гіперактивна поведінка тощо.

Визначаючи актуальну ситуації дитини, група супроводу колегіально формулює цілі, досягнення яких робить можливим поступальний рух дитини вперед. Враховуючи головну складність для аутичних дітей – соціальна взаємодія – навіть на першому етапі цілі повинні охоплювати важливі аспекти не тільки навчальної діяльності, а й соціального розвитку.

Правильна постановка цілей – ключовий момент всього процесу супроводу. Конкретні, реалістичні, вимірні, певні в часі мети звучать, наприклад, так: «Коли дорослий вимовляє відому Ігорю інструкцію, він самостійно її виконує в 4 випадках з 5» (це ті інструкції, над виконанням яких працює вся група супроводу, кожен - у час своєї взаємодії з дитиною, наприклад – розорити книгу, закрити зошит і передати дорослому, скласти всі книги в

рюкзак), «Коли до Саші звертаються з питанням, він відповідає «Так» або «Ні» в 90% (9 разів з 10)», «Коли Олексій хоче пити, він показує картку з намальованим стаканом у 80%». Для досягнення цілей визначають проміжні етапи.

Здатність прописувати такі цілі, послідовно й узгоджено досягати їх усіма учасниками команди супроводу, а також відстежувати динаміку розвитку дитини – це спеціальні уміння, які можна отримати завдяки тренінгам і власним прагненням фахівців, зацікавленим у продуктивному навчанні дитини з аутизмом.

Навчально-виховний процес для дитини з аутизмом повинен супроводжуватися таким самим за значущістю корекційно-розвивальним процесом. Йдеться передусім про перетворення таких базових структур, як тонічна регуляція, базове відчуття безпеки і довіри, чуттєвий досвід.

Творче послідовне співробітництво фахівців (навчального та корекційно-розвивального напрямку), а також батьків сприяє послідовному розвитку дитини з аутизмом, становленню її соціальної адаптації та формуванню передумов для відповідного і безперешкодного навчання в освітньому просторі.

Тетяна Скрипник, tetiana.skr@gmail.com